

BİSMARCK DÖNEMİNDEN 2. DÜNYA SAVAŞI'NA ALMAN JEOPOLİTİK DÜŞÜNCEİ: HAUSHOFER VE HİTLER KARŞILAŞTIRMASI

Tuğçe ARTAR¹, Emre BAYSOY²

Öz

Alman milletleri 1800'lü yıllarda milliyet duygusundan yoksun küçük devletçikler hâlinde varlıklarını sürdürmekteydiler. Millî bilincin Alman milletlerinde oluşması ancak 1800'lü yılların ilk yarısında sınırlı bir Alman kesiminde gerçekleşmiştir. 1834 yılında Prusya önderliğinde kurulan Alman Gümrük Birliği ile Alman devletçikleri arasında sağlanan ekonomik birleşme ileride gerçekleşecek birleşmenin ilk adımını oluşturmuştur. 1830'larda atılan bu adımı, 1860'lı yıllarda Bismarck önderliğindeki Prusya'nın milliyetçi ideal ile Birleşik Almanya yolunda attığı adımlar izlemiştir. Prusya'nın kan ve demir ile kazandığı zaferler sonucu 1872 yılında daha önceleri dağınık devletçikler hâlinde bulunan Alman halkı, Alman İmparatorluğu bünyesinde toplanmıştır. Bismarck politik ve askerî dehasıyla oluşturduğu bu imparatorluğu Avrupa'nın kaderine şekil verebilecek devasa bir güç hâline getirmiştir. Ancak bu milliyetçi güç I. Dünya Savaşı'nda uğradığı yenilgi sonrası Versay Antlaşması ile ortadan kalkmıştır. Haushofer ve Hitler, Bismarck'tan miras kalan milliyetçi anlayışı kendi görüşleri çerçevesinde şekillendirmişlerdir. Hem Hitler hem de Haushofer Alman devletinin tekrar güçlenip eski ihtişamına kavuşması adına I. Dünya Savaşı'nda kaybedilen toprakların geri kazanılmasını amaçlamışlardır. Haushofer bu amaçla jeopolitik alanda çalışmalar yapmıştır. Daha sonraları Hitler'in yönetime gelmesi ile kendisinin görüşleri sonucu doğmuş olan nasyonal sosyalist İdeoloji ile Almanya, faşist bir yönetime bürünecektir. Bu çalışmada Alman milliyetçiliğinin başlangıcından bahsedilmiş, Bismarck'ın Alman milletlerini bir araya toplaması anlatılmış ve Haushofer'in teorileri ile Nazi ideolojisi karşılaştırılmıştır.

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Anahtar Kelimeler: Adolf Hitler, Almanya, Alman Jeopolitiği, Karl Haushofer, Otto von Bismarck

JEL Kodları: F50, F52, F59

Yazarın Notu: Bu çalışma bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak hazırlanmıştır. Bu çalışmada etik kurul izni veya yasal/özel izin gerektirecek bir içerik bulunmamaktadır. Çalışma ile ilgili herhangi bir çıkar çatışmasının bulunmadığı Kara Harp Okulu Bilim Dergisine yazar imzaları ile beyan edilmiştir.

¹Yüksek Lisans Öğrencisi, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Küreselleşme ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, tugceartar@gmail.com , ORCID: 0000-0002-5798-0009

²Dr. Öğretim Üyesi, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, ebaysoy@nku.edu.tr , ORCID: 0000-0002-2876-2360

German Geopolitics from Bismarck's Era to World War 2: Comparison of Haushofer and Hitler

Abstract

German people existed without the spirit of nationality as small states in the 1800's. It was only in the first half of the 1800's that national consciousness started to emerge within a limited number of German states. The German states' economic unification was ensured in 1834 with the establishment of German Customs Union by Prussian leadership. This economic unification was the first step for the political unification that would happen in the future. In 1860s this economic unification was followed with new steps by Prussian national ideals to unify Germans under the leadership of Bismarck as a result of Prussian victories won with "blood and iron", and German people unified under the German Empire. Bismarck who created the Empire with his political and military brilliance also made the Empire one of the great powers that would shape the destiny of Europe. But after the defeat in World War 1, the empire was disbanded with the Versailles Treaty. Haushofer and Hitler shaped the German nationalism in their own way. Both Haushofer and Hitler's purpose was to create a powerful Germany once again by reconquering the territories they lost after World War 1. Haushofer, in order to achieve these aims, developed German geopolitical vision in the name of Lebensraum. After Hitler's taking over the power, with his national socialist ideology, Germany was led into fascism. In this article, the emergence of German nationalism and Bismarck's unification of German nations were examined and Haushofer and Hitler's nationalist ideas were compared.

Article Type: Research Article

Keywords: Adolf Hitler, Germany, German Geopolitics, Karl Haushofer, Otto von Bismarck

JEL Codes: F50, F52, F59

Author's Note: This study was prepared in compliance with the scientific search and publication ethics. There is no content necessitating any permission from Ethical Board or any legal/special permission in this study. We, as the authors of the article, signed our declaration certifying that there was no conflict of interest within the article preparation process.

GİRİŞ

Karl Haushofer ve Adolf Hitler'in jeopolitik düşüncelerini analiz edebilmek için öncelikle Almanya tarihinin incelenerek Alman milliyetçiliğinin anlaşılması önemlidir. Haushofer'ın etkilenmiş olduğu Alman milliyetçiliği, Bismarck'ın birleşik Alman devleti hayali ve bu hayali gerçekleştirmek adına yine Bismarck'ın belirlemiş olduğu yöntemlere kadar götürülebilir. Bu yüzdendir ki özellikle Bismarck'ın milliyetçi duygular ile Alman İmparatorluğu'nun kurulması adına gösterdiği çabalar ışığında Almanya'nın bekası için belirlediği politikaların incelenmesi, 1. Dünya Savaşı sonrası Almanya'nın içinde bulunduğu durumun anlaşılması açısından önemli olacağı kadar, Haushofer'ın ileri sürdüğü jeopolitik teorilerin anlaşılmasını da kolaylaştıracaktır. Bismarck döneminde yaşamış ve kendisinin politikalarına bizzat şahit olmuş olan Haushofer'ın jeopolitik vizyonunu bu bilgiler ışığında incelemek konuyla ilgili daha doğru bir sonuca varmamızı sağlayacaktır.

Alman Milliyetçiliğinin Başlangıç Yılları

Genel olarak tarihsel araştırmalar 1800 sonrası dönemi, Alman milliyetçiliğinin gelişim dönemi olarak kabul etmektedirler. Alman milliyetçiliği, 1813'ten 1815'e kadar kısmen Prusya'da ve 1832 yılında Güney-Batı Almanya'da ortaya çıkmaya başlamıştır. Alman milliyetçiliğinin asıl gelişimi ancak 1871 yılında Alman İmparatorluğu'nun kurulması ile olacaktır (Jansen, 2011, s. 235).

Ute Planert Alman dilinin konuşulduğu bölge için "modern" milliyetçiliğin 1740 ve 1830 aralarında ortaya çıktığını savunmuştur. Planert'in bu teorisi Alman milliyetçiliğinin Amerikan ve Fransız devrimleri sonucu ortaya çıktığı görüşünün gözden geçirilerek revize edilmiş bir hâlidir denebilir (Jansen, 2011, s. 235).

Christian Jansen ise, 7 Yıl Savaşları sırasında ve sonrasında yayımlanan üç belgenin Alman milliyetçiliğinin oluşması için önemli olduğunu belirtmiştir. Bu kitaplardan ilki Anavatanın Ölümü Üzerine – Thomas Abbt (1761), ikincisi Friedrich Carl von Moser tarafından yazılan – Alman Ulusal Ruhu Üzerine (1765) ve üçüncüsü ise Ulusal Gurur Üzerine – Johann Georg Zimmermann (1771) kitabıdır (Jansen, 2011, s. 236). Thomas Abbt çalışmasında monarşi üzerine kurulu bir milliyetçi anlayışı desteklemişken Zimmermann ise özgürlük, demokrasi ve cumhuriyet üzerine kurulu bir milliyetçi anlayışı benimsemiştir (Jansen, 2011, s. 237).

Bu çalışmaların Almanlar için üstüne düşünülen ve tartışılan ilk milliyetçi düşünce tarzlarını oluşturduğu söylenebilir. Bu düşünceler 1848 yılına kadar insanların duygularına yavaşça işleyerek, bilinçaltılarında yer etmeye başlayacaktır.

Birleşik Almanya Yolunda Alman Gümrük Birliği: Zollverein

Alman devletleri 1800'lü yıllarda birbirinden bağımsız küçük devletçikler olarak varlıklarını sürdürmüşlerdir. Sayıca çok olan bu küçük devletçiklerin ticari açıdan birbirleriyle olan ilişkileri, her birinin uyguladığı farklı vergi modelleri nedeniyle çeşitli zorluklarla karşılaşmıştır. Bu karışıklığı gidermek amacıyla 1834 yılında Prusya önderliğinde Zollverein adı ile bilinen Alman Gümrük Birliği kurulmuştur. Bu birlik, üye Alman devletçikleri arasındaki ticaret açısından zorluk çıkaran karmaşık ve ekonomiye zarar veren vergileri ortadan kaldırarak Alman devletçiklerinin daha rahat ticaret yapabilmesi adına ortak gümrük sistemini sağlamıştır (Boyd, 2014, s. 81). Ploeckl (2009) Zollverein'i, 19. yüzyılda Alman ekonomik bütünlüğünün sağlanması adına en büyük atılım ve 30 yıl sonra

gerçekleşecek olan Almanya'nın politik birleşiminin bir habercisi olarak görmektedir (s. 2).

Bismarck Önderliğinde Alman İmparatorluğunun Kuruluşu

1848 yılına gelindiğinde Alman coğrafyası, doğuda güçlü birer krallık olan Prusya ve Avusturya ile, batıda ise küçük devletçikler halinde bulunan Alman devletçiklerinden oluşmaktadır. Bu devletler konfederasyon ile birbirlerine bağlanmıştır. Almanya'nın tek bir bayrak altında birleşmesine hem Alman devletçikleri hem de Avusturya karşı koymuştur (History Hit, 2018). Bu isteksizliğin nedenleri olarak Alman devletçiklerinin kendi egemenliklerini kaybetmeyi istememelerini ve Avusturya'nın konfederasyondaki güçlü konumunu, oluşacak yeni bir güçlü Alman devletine kaybetmeyi istememesini gösterebiliriz (History Hit, 2018).

1848-49 yıllarında Fransa'da 1848 Devrimi ile kralın devrildiği haberi, Alman milliyetçilerine umut vermiştir. Bunun sonucu olarak tek bir Alman federal devleti oluşturulması için çalışmalara başlanmıştır. Frankfurt Ulusal Meclisi tarafından özgür bir Almanya kurulması amacıyla anayasa hazırlama çalışmalarına girişilmiştir. Ancak Avusturya tarafından Birleşik Alman Devleti'ne karşı çıkılması sonucu Almanların hayalleri gerçekleşmemiştir (Encyclopædia Britannica, 2019).

Almanların bu hayalleri, 20 yıl sonra Bismarck'ın Prusya başbakanı seçilmesi ile gerçekleşmeye başlayacaktır. 1861 yılında Prusya başbakanı seçilen Otto Von Bismarck, Alman milletinin tek bir devlet altında toplanmasını amaç edinerek Prusya'nın gücünü geliştirmeyi amaçlamıştır. Almanlar ve Bismarck, düşmanları olan Ruslar ve Fransızların dağınık halde bulunan Alman devletlerini kendi çıkarlarına kullanacaklarından endişe duymaktadırlar. Bunun için de Prusya bayrağı altında Alman milletinin bir bütün olması buna engel olabilecek bir çözüm yolu olarak görülmektedir (Baranowski, 2011, s. 10).

Ayrıca Alman liberaller, Almanları ortak bir bayrak altında toplamanın yanı sıra Alman kolonilerinde, Alman kültürünü yayarak Alman Devleti'ni gerçekleştirmeyi planlıyorlardı (Baranowski, 2011, s. 12). Bunun daha sonra Haushofer'ın Alman kültür ve dil alanı olarak belirlediği etki alanı için önemli olacağını söyleyebiliriz. Ancak Alman milletinin tek bir devlet altında birleşimi yolunda Prusyalı lordlar tarafından dahi Bismarck'a engel teşkil edenler olmuştur. Büyük bir Alman Devleti oluşturulduğunda kendi güçlerinin azalacağından korkan Junker asilleri, Bismarck'ın bu fikrine sıcak bakmamaktadır. Bismarck'ın kendilerine yeni imparatorluğun Prusya odaklı olacağı ve Prusya kralı Wilhelm'in Alman İmparatoru olacağı

bu yüzden de Junker asillerinin etki alanında bir azalma olmayacağı sözünü vermesi ile ancak desteklerini kazanabilmiştir (Baranowski, 2011, s. 14).

Bismarck'ın planına göre Birleşik Alman İmparatorluğu'nda kendisi başbakan ve şansölye olacak, üst meclis Prusyalılardan oluşacaktır. Bu sayede Alman meclisinin etkisi azalırken Prusya'nın imparatorluktaki söz hakkı artacaktır (Baranowski, 2011, s. 14). Buradan da anlaşılacağı üzere Bismarck Alman milletinin geleceğini Prusya'nın önderliğinde planlamaktadır. Alman devletleri arasında, zamanının en güçlüsü olan Prusya'nın, Birleşik Alman İmparatorluğu'nda böylesi bir güce sahip olması doğal karşılanabilecek bir durumdur.

Bismarck "Kan ve Demir" sözleriyle ünlenmiş konuşmasını 1862 yılında yaparak gelecek yıllarda Birleşik Almanya hayalini gerçekleştirmek için uygulayacağı politikaların haberini vermiştir. Bu konuşmada:

"Prusya gücünü bugüne kadar defalarca kaçırılmış elverişli bir zaman için odaklamalıdır. Viyana Antlaşmaları ile çizilen Prusya sınırları sağlıklı bir devlet için elverişli değildir..."

Zamanın büyük sorunları nutuklar ve çoğunluk oyları ile değil - ki 1848 ve 1849 yıllarında yapılan en büyük hata budur - ancak kan ve demirle çözülebilir" (Bismarck, 1862)

diyerek, Alman milletinin kaderinin demokratik bir şekilde ve hayalperest düşüncelerle gerçekleşmeyeceğini belirtmektedir. Bismarck'a göre Alman milletinin geleceği ancak kan ve demir ile yani savaşarak sağlanabilecektir.

Bu amaçla Bismarck ilk olarak 1864 yılında Avusturya ile birlikte Danimarka'ya savaş ilan etmiştir. Sorunun başlangıcı 1815 yılında Schleswig eyaletinin Alman konfederasyonuna bağlanma taleplerine kadar götürülebilir. Bu taleplere karşı çıkarak, Alman milliyetçiliğinin önüne geçilmesi için çalışmalara başlayan Danimarka'ya karşı Alman milliyetçileri, Prusya'nın desteği ile ayaklanmışlardır. Danimarka ile Prusya arasında 1849 yılında bir savaş yaşanmış, bu savaş İngiltere, Fransa ve Rusya gibi büyük devletlerin etkisi sonucu Prusya'nın geri çekilmesi ile çözülmüştür. Ancak 1864 yılında Bismarck tekrar Danimarka'ya savaş ilan ederek Schleswig eyaletini sınırlarına katmıştır. Avusturya ise Holstein'i almıştır (Karaman, Schleswig Sorunu ve Almanya-Danimarka Savaşı, 2018).

1866 yılına gelindiğinde ise Prusya, Avusturya ile Alman milletinin kaderini belirleyecek olan savaşa girişecektir. Savaşın ilk kıvılcımları 1864 yılında Danimarka'nın işgal edilen bölgelerinin yönetimi üzerine çıkmıştır. Kıvılcımların ateşlenerek savaşa dönüşmesi ise Avusturya'nın, Alman devletçiklerini İtalya ile ittifak yapan Prusya'ya karşı savaşa çağırması ile

gerçekleşmiştir. Birçok Alman devletçisi Prusya'ya karşı Avusturya'nın yanında yer almış, yalnızca bazı Kuzey Alman devletçikleri Prusya'nın yanında yer almıştır. Savaş Prag Antlaşması'nın imzalanması ve Prusya zaferi ile sonuçlanmıştır (New World Encyclopedia, 2008). "Savaşın sonucunda Alman konfederasyonu dağılmış, Prusya Schleswig-Holstein, Hanover, Hesse-Kassel, Nassau ve Frankfurt'u ele geçirmiştir" (New World Encyclopedia, 2008).

Bismarck bu tarihten itibaren Avusturya'nın Alman ilişkilerine karışmasını yasaklayarak Avusturya'yı Almanların geleceğinde söz hakkından mahrum bırakmıştır. Savaşın diğer bir sonucu ise Prusya liderliğinde Kuzey Alman Konfederasyonu'nun kurulması olmuştur (New World Encyclopedia, 2008). Bismarck tarafından Alman milletinin Prusya bayrağı altında toplanabilmesi için, Avusturya'nın Almanların geleceğinde söz hakkından mahrum bırakılması, Alman milletinin kaderini belirleyen en önemli tarihi olay olarak adlandırılabilir.

Alman devletlerinin birleşerek tek bir imparatorluk altında toplanmasını sağlayacak olan olay 1870-71 yılları arasında yaşanacak olan Fransa - Prusya Savaşı'dır. Avusturya'nın Prusya'ya karşı yenilgi yaşamasının ardından Fransa, Avrupa'da ikinci bir güç olarak ortaya çıkan Prusya'ya karşı tedirginlik hissetmiştir. Bismarck'ın İspanya tahtına geçecek Leopold'u desteklemesi üzerine Fransa, diplomatik baskı yaparak İspanya tahtına Bismarck'ın desteği ile geçen Leopold'u tahtından indirmiştir. Bunun ardından Fransa, Prusya'ya elçi göndererek Prusya kralı Wilhelm'in bir daha asla Leopold'u İspanya tahtı için desteklememesini belirtmiştir. Buna karşılık Bismarck, bu isteği halka kışkırtıcı bir şekilde açıklayınca Fransa, Prusya'ya savaş ilan etmiştir. Fransa'nın Prusya'ya savaş ilan etmesi, bir anlamda Bismarck'ın oyununa geldiklerini göstermektedir. Bismarck, Prusya önderliğindeki Kuzey Alman Konfederasyonu'na katılmayan diğer Alman devletlerini de kendi yönetimi altına çekebilmek için Fransa'yı tehdit olarak göstermek istemiştir denebilir. Fransa'nın savaş ilan etmesi ile bu amaca ulaşılmıştır. Bu gelişmelerin sonucu olarak ise güneydeki Alman devletleri, Fransa'ya karşı Prusya'nın yanında yer almışlardır (Encyclopædia Britannica, 2019). Kendi stratejik amaçlarına hizmet eden bu savaştan da zafer ile ayrılmayı başaran Prusya, "...Alsas bölgesinin tamamını Loren bölgesinin ise yarısını ele geçirmiştir" (Encyclopædia Britannica, 2019).

Bu savaşın sonucu olarak, Avrupa'da gücünü tazeleyen Bismarck sayesinde 1871 yılında Prusya kralı Wilhelm, Fransız krallarının eski sarayı olan Versay'da Alman imparatoru ilan edilmiştir (Encyclopædia Britannica, 2019). Böylelikle Bismarck'ın 1862 yılında "Kan ve Demir" konuşması ile

belirttiği amaç, 10 yıl sonra kendisinin stratejik dehası ile gerçekliğe kavuşmuş, Alman milletleri birleşik bir Alman İmparatorluğu altında Prusya önderliğinde toplanmıştır.

Alman İmparatorluğu'nun Jeopolitik Stratejileri ve Uygulamaları

Alman İmparatorluğu'nun kurulması Bismarck'ın karşısına daha çeşitli sorunlar çıkarmıştır. Öncelikle imparatorluk; Bismarck'ın 1862 yılında kullandığı deyim olan "Kan ve Demir" ile bir araya getirilmiştir. İçeride güç ile sağlanmış birliğin sağlanması gerekmektedir (Karaman, Bismarck'ın İttifaklar Sistemi, 2016). Dışarıda karşılaştığı zorluklara karşı ise Bismarck'ın stratejisi üç temel dayanağa sahiptir. Birincisi Fransa'nın yalnız bırakılması, ikincisi Avusturya-Macaristan veya Rusya ile Balkanlar'da herhangi bir çatışmaya girilmemesi, üçüncüsü ise baskın ancak ezici olmayan bir koalisyonun kurulmasıdır (Stadler, Puscas , & Al-Rodhan, 2014).

Bu strateji doğrultusunda ilk hamle Fransa-Prusya Savaşı'nın ardından Alsas Loren bölgesinin ilhak edilmesi ile başlamıştır. Her ne kadar savaşarak Almanya'dan bu bölgeleri alması bile Fransa, diplomasi ile Almanya'yı zor duruma düşürebilecek güce sahipti (Karaman, Bismarck'ın İttifaklar Sistemi, 2016).

"Fransa'nın kurması muhtemel askerî ittifakları ile Almanya arasında patlak verecek bir savaş Almanya için tehlike arz edebilir, Alman Birliği'nin sonunu getirebilir yahut Almanya'nın ekonomik ve siyasi anlamda denetlenmesine sebep olabilirdi. Bu ihtimal milliyetçi bir yapıya sahip Almanya'nın kendi kurtuluş savaşını başlatmasını tetikleyecektir. Avrupa'nın göbeğinde patlak verecek olan bir ölüm-kalım mücadelesinin sadece Almanya ile sınırlı kalacağını düşünmek uçuk kaçacaktır" (Karaman, Bismarck'ın İttifaklar Sistemi, 2016, para. 3).

Schulze'den aktaran Doğan, Bismarck'ın bu stratejisini şu şekilde tanımlamıştır: "...Bismarck, kurduğu "İttifaklar Sistemi" aracılığıyla Avrupa'da bir güç dengesi oluşturma çabası içinde olmuş ve bu çabasında büyük ölçüde başarılı olmuştur" (Schulze, 1987'den aktaran Doğan, 2011, s. 3). Craig ve Alexander'dan aktaran Sümer, Bismarck'ın bu güç dengesi politikasını şöyle tanımlamıştır: "Bismarck diplomasisindeki can alıcı stratejik hamle, 5 güçten oluşan Avrupa'daki güç mücadelesinde, stratejik üstünlüğü elinde bulunduran 3 güçten biri olmaktı" (Craig ve Alexander, 1995'ten aktaran Sümer, 2010, s. 673). Bu politika aslında Bismarck'ın

amaçladığı üçüncü politika olan baskın ancak ezici olmayan bir koalisyon sistemine de uymaktadır. Bismarck'ın bu politikalarının temel nedeni “Amerika Birleşik Devletleri, Rusya ve hatta İngiltere bile Avrupa'nın çevresinde yer alırken, Almanya Avrupa'nın tam da ortasında...” (Calleo, 1978'den aktaran Doğan, 2011, s. 3-4) olmasında yatmaktadır. Böylesi bir durumda bulunan Bismarck'ın, Alman İmparatorluğu'nun bekası için politik dehasını kullanmasından ve çeşitli ittifaklar kurarak kendisini güvene almasından başka bir şansı olduğu da söylenemeyecektir. İşte bu ideal ile Bismarck önce Rusya-Avusturya-Almanya ittifakını oluşturmuş, daha sonraları ise Avusturya-Almanya-İtalya ittifakı ile Avrupa'da güç dengelerini sağlamaya çalışmıştır (Karaman, Bismarck'ın İttifaklar Sistemi, 2016).

Bismarck'ın ikinci dış politikasının asıl sebebi ise hem Avusturya'nın hem de Rusya'nın Balkanlar ile ilgilenmesi olmuştur. Özellikle 93 Harbi ile Rusya'nın Osmanlı'ya karşı zafer kazanması, Rusya'nın Balkanlar'da daha baskın hâle gelmesini sağlamıştır. Bismarck da bu durumda, hem kendisini Balkanlar için herhangi bir çatışmaya sokmadan hem de ittifaklar sistemini bozmayacak politik manevralar ile sorunun çözümünü aramıştır (Karaman, Bismarck'ın İttifaklar Sistemi, 2016). Almanya'nın Balkanlar ile ilgilenmesi demek, kurulan ittifaklar dengesinin bozulmasının yanı sıra Almanya'nın yeni düşmanlar edinmesi anlamına da gelmektedir. Böylesi bir risk ise o günlerde uygulanan Fransa'nın yalnızlaştırılması politikasına ters düşmektedir. Şayet burada yaratılacak yeni düşmanların Fransa ile anlaşarak Almanya'nın bekasına zarar verebileceği düşünülebilir.

Dış politikada bu olaylar yaşanırken iç politikada ise Bismarck Alman millî bilincini geliştirmek ve bütünlüğü sağlamak adına çeşitli çalışmalar yapmıştır. Bismarck'ın Katoliklere karşı uyguladığı “*Kulturkampf*” (Kültürel Mücadele) bu milliyetçi anlayışın en güzel örneklerindedir. Protestan olan Bismarck'ın uyguladığı politikalara Katolikler karşı gelmiş ve Prusya'nın planlarının önüne geçmeyi benimseyen bir duruş sergilemişlerdir (Encyclopædia Britannica, 2013). Kültür Mücadelesi'nin ilk adımı 1871 yılında Bismarck'ın Kültür Bakanlığı bünyesinde bulunan Katolik Bürosu'nu kapatması ile atılmış ve ardından rahiplerin politik konularda konuşmasının yasaklanması, devlet okullarındaki din öğretmenlerinin işten çıkarılması ile devam etmiştir. Son olarak ise Vatikan ile ilişkiler kesilmiştir. Her ne kadar daha sonraları ilişkiler normalleşse ve Bismarck bazı tavizler vermek zorunda kalsa da “*Kulturkampf*” başarıya ulaşmıştır (Encyclopædia Britannica, 2013). Bismarck uyguladığı bu politikalar ile Almanya'yı, Avrupa'da büyük bir güç hâline getirerek etkin bir aktör kılmayı başarmıştır.

Bismarck Sonrası Almanya

Bismarck döneminin jeopolitik dengesi, kendisinin 1890 yılında istifa etmesi ve ardından 1914-1918 yıllarında yaşanan 1. Dünya Savaşı sonrası yerle bir olmuştur. Kendisinden sonra gelenler Bismarck'ın kurduğu "İttifaklar Dengesi"ni idare ettirememişlerdir (Schulze, 1987'den aktaran Doğan, 2011, s. 3). Almanya 1. Dünya Savaşı'ndan mağlup olarak ayrılmış, Versay Antlaşması ile ağır şartlar altında teslim olmak zorunda kalmış ve topraklarında da kayıplar yaşamıştır. Bu ağır şartlar, Bismarck zamanında var olan milliyetçilik anlayışının faşizan duygulara dönüşerek yerini Hitler yönetimi altında nasyonal sosyalist ya da en sık bilinen adı ile Nazi ideolojisine bırakmasına neden olacaktır.

Nazi Almanyası'nın ideoloji ve jeopolitik stratejilerini anlayabilmek adına bu aşamada, Alman jeopolitiği alanında önemli çalışmalar yapmış olan Karl Ernst Haushofer'ın hayatını ve teorilerini incelememiz gerekli olacaktır. Haushofer'ın jeopolitik alanında yapmış olduğu bu çalışmalar, Hitler tarafından Nazi ideolojisinin temellerini oluşturmak üzere kullanılacaktır.

Haushofer ve Jeopolitik Anlayışı

Haushofer, 1869 yılında Almanya'nın Münih kentinde doğmuş, Alman İmparatorluğu ve Bismarck'ın politikalarına bizzat tanık olmuştur. Şüphesiz ki bu durum, Versay Antlaşması'na olan görüşlerine kadar pek çok yerde fikirlerini etkilemiştir. Öyle ki "Almanya'nın tekrar dünya gücü konumuna gelmesi amacıyla jeopolitik çerçevesinde 500'ün üzerinde makale ve kitap yazmıştır" (Sandıklı, 2011'den aktaran Taban, 2013, s. 26).

Haushofer 1. Dünya Savaşı'nın bitiminden sonra akademiye yönelerek jeopolitik araştırmalar yapmıştır. Kendisiyle birlikte 1. Dünya Savaşı sırasında görev yapan Rudolf Hess, Haushofer'ın öğrencisi olarak Münih Üniversitesi'ne kayıt olmuştur. Haushofer daha sonraları Hess sayesinde Hitler ile tanışacaktır (Gearoid o Tuathail, 2003, s. 20). Haushofer, Hess ve Hitler 1. Dünya Savaşı'nda yer almış kişiler olarak Versay Antlaşması'nın Almanya'ya karşı haksızlık olduğu görüşünü taşımaktadırlar. Almanya'nın tekrar bir dünya devi olmasının yolunun askerî güç elde etmekten geçtiği inancını paylaşmışlardır (Gearoid o Tuathail, 2003, s. 20).

Karl Haushofer'ın bu düşünceleri kendisini 1924 yılında "*Journal of Geopolitics*" isimli dergiyi kurarak jeopolitik alanında çalışmalarını yayınlamasına itmiştir (Gearoid o Tuathail, 2003, s. 20). Haushofer'ın çıkardığı bu derginin amacı "...aktüel jeopolitik konuları ve sorunlu alanları

incelemektir: Haushofer için jeopolitik; dolaysız olarak siyasi pratikle ilişkilidir; devlet siyasetinin gerçekleşmesinde bir araçtır” (Tezkan & Taşar, 2002, s. 111). Haushofer’ın jeopolitiği “...coğrafi esaslardan dış politikada pratik uygulama doktrini yaratmak jeopolitik ilmidir, ki amacı Alman ‘Hayat Alanı’nın yerleşime liyakatli olması (adil paylaşım) yararına genişletilmesi ve korunması için gerekli manevi donanımın sağlanmasıdır” (Jacobsen, 1979, s. 489’dan aktaran Tezkan & Taşar, 2002, s. 111) şeklinde tanımlaması jeopolitiği Almanya’ya aktif bir biçimde hizmet edecek bir bilim alanı olarak gördüğünü göstermektedir. Haushofer bu amaçla jeopolitiğin Alman milletine öğretilmesi gerektiğini belirtmektedir. Ancak jeopolitik düşünce şekliyle yetiştirilmiş bir halk kendi yaşam alanını genişletmek için savaşacaktır (Tezkan & Taşar, 2002, s. 111).

Bismarck Almanyası döneminde yaşamış olan Haushofer, 1. Dünya Savaşı sonrası kaybedilen toprakların geri alınmasının yanı sıra bir zamanlar Alman liberallerin desteklediği kolonilerin, Alman Kültürü etkisi altına alınarak Alman Devleti’nin gerçekleştirilmesi görüşünü desteklemiştir. Bu görüşlerine 1934 yılında yazmış olduğu “Modern Dünya Politikası” adlı kitabında yer vermiştir. Almanya’nın geri kazanması gereken üç farkı alan olduğunu belirten Haushofer, bu alanları şu şekilde açıklamıştır:

“1- Askerî alan,

2-Bismarck’ın oluşturduğu Alman İmparatorluğu’nun toprakları geri kazanılmalı,

3- Alman milletinin toprakları geri kazanılmalıdır. Haushofer bu toprakları Polonya, Avusturya, Alsas-Loren ve Danimarka’ya kadar uzatmaktadır. Aynı zamanda Almanya’nın etki alanının Almanca konuşan ve kültürünü taşıyan tüm yerleri kapsamasını öngörmüştür” (Natter, 2003, s. 192).

Buradan hareketle Haushofer, Bismarck’ın çizmiş olduğu Alman İmparatorluğu’nun geri kazanılmasını savunurken, aynı zamanda Alman kültürünü taşıyan tüm bölgeleri de yeni kurulacak olan bu Alman devletinin sınırlarına dahil etmenin gerekliliğini savunmaktadır. Bu da bize Haushofer’ın, Bismarck’ın 1. Dünya Savaşı sonrası yok olan hayalini geri kazanmayı amaçladığını göstermektedir. Haushofer Almanya’nın egemenliği ile Avrupa üzerindeki hegemonyasını koruyabilmesi için tüm bunların gerekli olduğunu savunmuştur (Haushofer, 1932’den aktaran Natter, 2003, s. 192).

Yapmış olduğu çalışmalarda Haushofer’ı en çok etkileyen kişilerin, Rudolf Kjellen, Friedrich Ratzel ve Halford J. Mackinder olduğu söylenebilir. Haushofer, özellikle Ratzel’in devleti canlı bir organizma

olarak gören görüşünden etkilenmiş, bu görüşü Almanya'ya uygulayarak büyüyen ve gelişen Almanya'nın bir Hayat Sahası'na (*Lebensraum*) gerek duyacağını ve bu gerekliliği gidermek için, gerekirse işgal politikaları uygulanmasının doğal olduğundan çalışmalarında bahsetmiştir. Aynı zamanda Mackinder'in fikirlerini geliştirerek jeopolitik alanda önemli gelişmeler sağlayan Karl Haushofer, Dünya Adası'nın (*Heartland*) denetlenmesi bakımından geliştirdiği teorilerinde Mackinder'den önemli ölçüde etkilenmiştir. Jeopolitik açıdan Rusya ile ittifak kurulmasını telkin etmiş, bunun için önce Batı'da başarı kazanılması gerekliliği ve Fransa ve İngiltere ile mücadele edilmesi görüşünü savunmuştur. Karl Haushofer, devletin konumunu ve alanını en önemli güç unsurları olarak görmüş ve bilimsel açıdan kara hâkimiyetinin üstünlüğünü savunmuştur (Parker'dan aktaran İşcan, 2004, s. 62).

Haushofer jeopolitik fikirlerini, doğal olarak kendi milliyetçi karakterinden esinlenerek oluşturduğu için genellikle Alman milletinin içinde bulunduğu jeopolitik konuma hizmet eden görüşler hazırlamıştır. Ancak bu demek değildir ki Haushofer'ın ortaya atmış olduğu jeopolitik teoriler sadece Almanya'ya özgü bir uygulama alanına sahiptir. Kendisinin ileri sürmüş olduğu teoriler, tüm devletlerin yararlanabileceği bir genelliğe sahiptir. "Jeopolitiği pozitif bir bilim dalı olarak gören Haushofer, elde edeceği jeopolitik veriler ışığında dünyayı değiştirmeye çalışmıştır. Hayatı boyunca kaleme aldığı 500'den fazla makale, bu amaca yöneliktir" (Tezkan & Taşar, 2002, s. 110).

Haushofer çalışmalarında Ratzel'in Yaşam Alanı (*Lebensraum*) anlayışından, Kjellen'in Organik Devlet ve Mackinder'in *Heartland* (Kalpgâh) olarak adlandırılan Dünya Adası kavramından etkilenmiştir. Özellikle Mackinder'in Kara Hakimiyet Teorisi üzerine çalışmalar yapan Haushofer deniz gücü yerine kara hakimiyetinin üstünlüğünü savunmuş ve bunu Almanya'nın mevcut şartlarına göre uyarlamıştır. Haushofer'ın jeopolitik alanında geliştirdiği kavramlar bu bölümde ele alınarak incelenecektir (Tezkan & Taşar, 2002, s. 105-119).

Organik Devlet ve Lebensraum

Karl Haushofer görüşlerini Hayat Sahası (*Lebensraum*) adı verdiği kavram üzerine kurmuştur. Bu anlayışa göre devletler, halklarının yaşamlarını refah içinde sağlayabilmeleri adına, bir yaşam veya hayat sahasını temin etmekle görevlidirler. Bu hayat sahası sadece ülkelerin sahip olduğu mevcut kaynak ve toprakların yanı sıra, hak iddiasında bulunduğu diğer ülkelere ait olan bölge ve kaynakları da içermektedir. Devletlerin insanlar gibi canlı birer organizmaya benzetildiği Organik Devlet

teorisinden de beslenen bu kavrama göre, büyüme aşamasındaki devlet çeşitli kaynaklara ihtiyaç duyacaktır. Bu kaynaklara ulaşabilmek için de devletin fetihler yaparak yeni topraklar kazanması doğal görülmektedir (Ulaş, 2011, s. 49). Bu anlayış Nazi Almanyası'nın yayılmacı politikaları için temel olan anlayışlardan biridir.

Haushofer'in Lebensraum ile görüşlerini Taban (2013) şu şekilde bize açıklamaktadır:

“Haushofer'e göre geniş alan bir devletin büyüklüğü için gereklidir. Dahası Haushofer, eğer bir devlet alan kazanmazsa ortadan silinebilir görüşünü savunur. Ona göre, siyasi coğrafya statik, jeopolitik ise dinamik bir alandır ve siyasi durum çoğu zaman statik kalmaz. Bu nedenle jeopolitik Almanya'nın mekan ihtiyacına hizmet etmeliydi” (s. 26).

Kendi Kendine Yeterlilik

“Kendi kendine yeterlilik ya da öz yeterlilik; bir devletin ekonomik açıdan kendi kendine yeterli olması anlamına gelmektedir” (Ulaş, 2011, s. 49). İktisadi anlamda devletin dışa kapatılması ve kendi kaynakları aracılığıyla kendine yeterli bir hâle gelmesini gerektiren bu düşünce, aynı zamanda devlete eğer ticari anlamda kendisine yeterli bir hâlde değilse bu yeterliliği sağlayabilmesi adına yeni yaşam alanları arayışına girişebilme yetkisi tanımaktadır (Ulaş, 2011, s. 49). Bu açıdan bakıldığında kendi kendine yeterlilik uygulaması, devletlerin “*Lebensraum*”da belirtilen büyüme ve gelişme evrelerine denk gelmektedir. Kaynaklarını dışarıdan alan ülkeler, kendi halkını başka ulusların merhametine bırakıyor demektir. Haushofer özellikle 1. Dünya Savaşı'nda Almanya'nın yaşadığı hüsrana ve öncesinde yaşadığı refahı ve gücü görmüş birisi olarak ülkenin tekrar kendine yeterli olmasını istemektedir.

Değişken Sınırlar

Karl Haushofer devletlerin sınırlarının coğrafi koşullar veya tarihi bir süreç sonucu belirlenmiş olmasının, bunları değiştirilemez kıldığı fikrine karşı çıkmıştır. Değişken sınırlar “...bir ülkenin mevcut siyasal sınırları ötesinde doğal sınırlara sahip olma hakkını ifade etmektedir...” (Ulaş, 2011, s. 49). Bu görüşe göre devletlerin sınırları kesin değildir. Devletler kendi ihtiyaçlarına yönelik gelişmek arzusu ile bu sınırları değiştirebilme gücüne sahiptirler. “Haushofer sınırların; genişleme, hayat sahası ve kendi kendine yeterlilik yolunda ilerleyen bir milletin geçici duraklamaları ve dinlenme yerleri olduğunu ileri sürmüştür” (Ulaş, 2011, s. 49-50). Bu açıdan

bakıldığında, Haushofer'in sınırlar ile ilgili görüşleri hem "*Lebensraum*" hem de kendi kendine yeterlilik görüşlerini destekleyen ve bunlarla iç içe geçmiş bir görüştür. Kendine yetebilmek adına devlet, yeni bir hayat sahası bulmalıdır. Bu hayat sahası da geçmişten belirlendiği düşünülen sınırlara bağlı kalınmasına gerek olmadan elde edilebilecektir. Haushofer'in, sınırların değişebilirliğine olan bu inancının ileride Hitler'in sahip olduğu Hayat Sahası için gerekirse sınırların değiştirilebileceği, daha doğrusu değiştirmenin şart olduğu inancı ile bağdaştığı görülecektir.

Pan Bölge Kavramı

Alman jeopolitik uzmanı Karl Haushofer'in ortaya attığı bir diğer fikir ise 'Pan Bölge' kavramıdır. Bu görüşe göre güçlü milletlerin devletleri, kendi devletlerinin sınırları dışında oluşturdukları kültürel etki alanının hakimiyetini ele geçirerek bu bölgelerin kaynaklarına erişim sağlayabilecektir (Ulaş, 2011, s. 50).

1931 yılında Haushofer bu görüş ışığında dünyayı, 4 güçlü ülkenin yönetimi altına alacak şekilde 4 bölgeye ayırmıştır. Bu; Amerika kıtasında ABD, Uzak Doğu-Yeni Zelanda ve Avustralya'da Japonya egemenliğini öngörür. Almanya ise Pan Bölgesi kavramınca ve Haushofer'in görüşleri çerçevesinde Avrupa'yı, Afrika kıtasının büyük bölümünü ve Asya kıtasının batı kısmını kontrol etmektedir (Ostrovsky, s. 15).

Eğer bir bölgede belirli bir milletin dili konuşuluyor ve kültürü yaşanıyorsa, o hâlde bu bölge halklarının ortak bir hayat alanında birleştirilmesi düşüncesi, Hitler'in uyguladığı ilk ve temel politikalarından birisi olarak da karşımıza çıkmaktadır. Diğer ülkelerde yer alan Almanların, Almanya çatısı altında toplanması Hitler'in de temel amaçlarından birisi olmuştur.

Hitler'in İdeolojisi ve Haushofer ile Fikir Ayrılıkları

Hitler her ne kadar Haushofer'in teorilerinden etkilenmiş olsa da, bu teorileri değiştirerek kendi Aryan ırk kavramını, teorilerinin temelini yerleştirmiştir. Yazmış olduğu Kavgam (*Mein Kampf*) kitabında *Lebensraum*'dan şöyle bahsetmektedir: "Geleneklere ve önyargılara aldırış etmeden [Almanya] insanlarımızı bir araya getirerek içinde bulunduğumuz sınırlı yaşam alanı (Lebensraum) dışında yeni toprakları fethedecek cesareti toplamalıdır ki diğerlerine hizmet eden köle bir millet olarak tarihten silinmemizi engelleyebilelim" (Hitler, Colchester Collection, 1924, s. 656).

Hitler aynı zamanda *Lebensraum*'u milletin doğum oranı ile ilişkili tutmuş ve sınırların gerektiği şekilde değiştirilebileceğini vurgulamıştır.

“Şurası kesin ki bir gün gelecek, insanlık, artan nüfusun ihtiyaçlarını topraktan karşılayamayacak ve insanların çoğalmasını sınırlamak zorunda kalacaktır... Devrimizde hâlâ yararlanılmayan geniş topraklar vardır. Bu topraklı gelecekte tabiat tarafından gönderilecek yeni milletler için ayrılmış araziler olarak kabul etmek anlamsız olur... Tabiat siyasi sınırları kabul etmez... Cesaret ve icraat konusunda en güçlü olan millet yaşama hakkını elde edecektir” (Hitler, Kavgam, 2016, s. 54).

Hitler'in, sınırların değişebilirliğine yaptığı vurgu, Haushofer'in değişken sınırlar kavramı ile benzerlik taşımaktadır. Bunun yanı sıra Almanya'nın artan nüfus karşısında izlediği politikaları yararsız bulan Hitler, bu politikaları *Lebensraum* çerçevesinde eleştirmiş ve konu ile ilgili kendi görüşünü şu şekilde aktarmıştır:

“Bu durum karşısında artan nüfusa ekmek ve iş temin etmek için iki çözüm kalıyordu: Çözümlerden biri, yeni topraklar ele geçirmek ve her yıl artan nüfusu bu yeni topraklara yerleştirmek suretiyle milletin kendi geçimini kendisinin temin etmesini sağlamaktı. Diğer çözüm ise sömürge ve ticaret politikasıydı... Bu iki yol incelendi ve nihayet son seçenek üzerinde karara varıldı. Halbuki ilk çare daha uygundu. Artan nüfusumuzu yerleştirebileceğimiz yeni yerler elde edilmesi gelecek bakımından son derece faydalı olurdu” (Hitler, Kavgam, 2016, s. 56-57).

Buradan da anlaşıldığı üzere Hitler, Alman halkına Hayat Sahası oluşturabilmek için en başından beri fetih politikasını tercih etmektedir. Haushofer'in Alman milletinin geleceği için kurtarılması gerektiğini belirttiği üç alandan da etkilenen Hitler, Nazi Almanyası'nın dış politikasını şu prensipler üzerine kurmuştur:

- 1- Versay Antlaşması'nın getirdiği kısıtlamalardan kurtulmak
- 2- Almanya dışında yaşayan tüm Almanların Almanya sınırları içine alınması
- 3- “Lebensraum” yani yaşam alanı politikasıyla Alman Devleti'nin refahının en üst düzeye çıkarılması” (Keskin, 2018, s. 301).

Hans W. Weigert 1942 yılında yayınlamış olduğu Alman Jeopolitiği adlı belgede, Hitler'in genişleme politikalarının tamamen Haushofer tarafından belirlendiğini belirtse de, Haushofer ve Hitler arasındaki ideolojik farklılıkları görmezden gelerek böyle bir ithamda bulunmak doğru olmayacaktır (Weigert, 1942, s. 3). Hitler'in, Haushofer'dan ilham aldığı söylenmesi daha doğru bir çıkarım olacaktır. Haushofer her ne kadar Nazi Almanyası ve Hitler'in izlemiş olduğu *Lebensraum* gibi politikaların teorilerini oluşturmuş ise de kendisi bu teorileri Nazi ideolojisinin temelinde bulunan Aryan ırkı inancına oturtmamaktadır. Bu, Hitler'in kendi ideolojisini var olan teorilere uyarlaması sonucu oluşmuştur. Hatta Hitler'in Haushofer'ın görüşlerini saptırarak, dejenere ettiği bile söylenebilir.

SONUÇ

Alman milliyetçiliğinin başlangıcı, Bismarck'ın dağınk hâlde bulunan Alman devletçiklerini bir araya toplayarak tüm Almanları Prusya devleti himayesinde yaşatma isteğine kadar götürülebilir. Fransa ve Rusya gibi büyük devletlerin dağınk, küçük devletçikler hâlinde bulunan Alman milletlerinin zayıflığından yararlanacağını düşünen Bismarck, bu hayallerini "kan ve demir" ile yani savaşarak gerçekleştirmekten geri durmayacağını belirtmiş ve dediği gibi hayalini gerçekleştirmek adına savaşmaktan çekinmemiştir.

Bismarck Alman milletinin tek bayrak altında birleşmesi hayalini, 1871 yılında Prusya kralının Alman imparatoru ilan edilmesi ile gerçekleştirmiştir. Bu tarihten itibaren Prusya, Avrupa'da önemli bir aktör ve Alman milletinin temsilcisi olarak hareket etmeye başlamıştır. Bismarck kurulan Almanya'yı, Avrupa'da bir güç hâline getirebilmek için 3 politik yol izlemiştir. Bunlardan birincisi Fransa'nın yalnız bırakılması, ikincisi Avusturya-Macaristan veya Rusya ile Balkanlar'da herhangi bir çatışmaya girilmemesi, üçüncüsü ise baskın ancak ezici olmayan bir koalisyon kurulmasıdır (Stadler, Puscas , & Al-Rodhan, 2014). Avrupa'nın içinde olduğu politik karmaşıklık ve Almanya'nın jeopolitik konumundan dolayı Bismarck, 5 güçten oluşan Avrupa'daki güç mücadelesinde, stratejik üstünlüğü elinde bulunduran 3 güçten biri olacak şekilde politikalarını belirlemiştir (Sümer, 2010). Bismarck'ın kurduğu bu karmaşık jeostratejik yapı 1890 yılında emekliye ayrılması ve 1914-18 yılları arasında yaşanan Birinci Dünya Savaşı sonrası yıkılmıştır (Doğan, 2011). Versay Antlaşması ile ağır şartlar altında savaşı kaybeden ve topraklarında kayıplar yaşayan Almanlar için bu, büyük bir utanç kaynağı olmuştur. Haushofer ve birçok jeopolitik uzmanı içlerinde buldukları zor durumdan nasıl

kurtulabileceklerine ilişkin çeşitli araştırmalar yapmış ve çeşitli teoriler öne sürmüşlerdir (Gearoid o Tuathail, 2003).

Haushofer'in teorileri arasında Hayat Sahası olarak bilinen *Lebensraum* ve Kendi Kendine Yeterlilik, Hitler'in politikalarını en çok etkileyen teoriler olmuştur. Haushofer'a göre Almanya'nın geri kazanması gereken 3 ana hat vardır. Bunlardan birincisi askerî hatların geri kazanımı, ikinci olarak Bismarck'ın yaratmış olduğu Alman İmparatorluğu'nun sınırlarının geri kazanımı, üçüncü olarak ise Alman kültürünün ulaştığı yerler, Alman yönetimi altında toplanarak tüm Alman milleti tek bir bayrak altında bulunmalıdır (Natter, 2003).

Haushofer'in ileri sürmüş olduğu teoriler, Nazi dönemi ve Alman milliyetçiliğini araştıran kişilerde Haushofer'in Nazi sempatisini olduğuna ya da Hitler'in akıl hocası olduğuna dair yanlış bir kaniye kapılmalarına yol açmıştır. Öyle ki Herwig, Haushofer'ı "Jeopolitiğin Şeytani" olarak tanımlamıştır. Haushofer'in milliyetçi bir birey oluşu ortaya koymuş olduğu teorilerden ve hayatından anlaşılabilir. 1. Dünya Savaşı ve ardından Almanya'ya dayatılan ağır şartlar altındaki utancı yaşamış biri olarak Haushofer'in milliyetçi olması aslında o kadar da şaşırılması gereken bir durum değildir. Ancak Hitler ve Nasyonal Sosyalist ideolojinin yükselişini Haushofer'in ortaya attığı teorilere mal etmek kendisinin araştırmacı ve bilim insanı ünvanına yapılmış bir hakaret olarak görülmelidir. Öyle ki kendi eşinin bir Yahudi olduğu ve bunun yanı sıra oğlunun Hitler karşıtı olması ve bizzat Alman gizli polisi tarafından öldürüldüğü düşünülürse kendisinin Nasyonal Sosyalist politikaların mimarı olduğu düşüncesi geçerliliğini kaybetmektedir (Encyclopædia Britannica, 2020).

Hitler'in politika ve söylemleri göz önüne alındığında Haushofer'dan etkilendiği su götürmez bir gerçektir. Haushofer'in Hayat Sahası ve Kendi Kendine Yeterlilik fikirlerini kendi politikaları ile sentezleyen Hitler, kendine has bir politik anlayış ortaya çıkarmıştır. Ancak bu politik anlayış; Haushofer'in politik, ekonomik ve kültürel milliyetçiliğine karşı, Hitler'in hayal ettiği Alman milletin üstünlüğü ve diğer milletlerin aşağılığı üzerine kurulu şovenist bir anlayıştır. Haushofer teorilerinde herhangi bir ırka karşı bir tutum sergilemediği gibi ırk kavramı üzerinden herhangi bir jeopolitik görüş geliştirmemiştir. Bunun içindir ki Haushofer için söylenen "Hitler'in fikir babası, öğretmeni, mimarı" tarzı söylemlerin sadece sembolik bir yakıştırma olduğu belirtilmeli, gerçekte Haushofer'in Nasyonal Sosyalist ideoloji ile bir ilgisi olmadığı bilinmelidir. Her ne kadar bu makalede, Hitler'in jeopolitik fikirlerinde Haushofer'dan etkilendiği belirtilse de Haushofer'in Hitler'in akıl hocası olduğu gibi bir söylem yanlış olacaktır. Haushofer ne kendisini ne de jeopolitik teorilerini Nazi rejimi ile bir araya

koymuştur. Haushofer'ın teorileri ve milliyetçilik algısı Bismarck'ın politik, ekonomik, kültürel ve de akılcı milliyetçi kişiliğinin bir yansıması olarak görülmelidir.

KAYNAKÇA

- Baranowski, S. (2011). *Nazi Empire: German Colonialism and Imperialism from Bismarck to Hitler*. New York: Cambridge University Press.
- Bismarck, O. v. (1862, Eylül 30). *Excerpt from Bismarck's "Blood and Iron" Speech (1862)*. German History in Documents and Images: http://ghdi.ghi-dc.org/sub_document.cfm?document_id=250 adresinden alınmıştır.
- Boyd, J. (2014). How do we approach the Zollverein? Local institutions and the early customs union. *The Economic History Society Annual Conference* (s. 81-86). Coventry: University of Warwick.
- Doğan, N. (2011). Almanya'nın Avrupa'daki Konumuna Teorik Yaklaşımlar: Almanya'nın Yeniden Birleşmesinden 20 Yıl Sonra Bir Değerlendirme. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İİBF Dergisi*, 1-19.
- Encyclopædia Britannica. (2013, Şubat 25). *Kulturkampf*. Encyclopædia Britannica: <https://www.britannica.com/event/Kulturkampf> adresinden alınmıştır.
- Encyclopædia Britannica. (2019, Mayıs 29). *Encyclopædia Britannica*. The revolutions of 1848-49: <https://www.britannica.com/place/Germany/The-revolutions-of-1848-49> adresinden alınmıştır.
- Encyclopædia Britannica. (2019, Nisan 3). *Franco-German War*. Encyclopædia Britannica: <https://www.britannica.com/event/Franco-German-War> adresinden alınmıştır.
- Encyclopædia Britannica. (2020, Mart 9). *Karl Haushofer*. Mart 11, 2020 tarihinde Encyclopædia Britannica: <https://www.britannica.com/biography/Karl-Ernst-Haushofer> adresinden alınmıştır.
- Gearoid o Tuathail, S. D. (2003). *The Geopolitics Reader*. Routledge. <http://psi318.cankaya.edu.tr/uploads/files/GEOPOLITICS%20READER.pdf> adresinden alınmıştır.
- History Hit. (2018, Ocak 18). *How Otto von Bismarck Unified Germany*. History Hit: <https://www.historyhit.com/1871-unification-germany/> adresinden alınmıştır.

- Hitler, A. (1924). Colchester Collection:
<http://www.colchestercollection.com/titles/pdf/M/mein-kampf.pdf>
adresinden alınmıştır.
- Hitler, A. (2016). *Kavgam*. (Çev. E. Aydın) En yayınları.
- İşcan, İ. H. (2004). Uluslararası İlişkilerde Klasik Jeopolitik Teoriler ve Çağdaş Yansımaları. *Uluslararası İlişkiler*, 47-79.
- Jansen, C. (2011). The Formation of German Nationalism. İçinde H. W. Smith (Ed.), *The Oxford Handbook of Modern German History* (s. 234-259). New York: Oxford University Press.
- Karaman, F. (2016, Kasım 15). *Bismarck'ın İttifaklar Sistemi*. Tarih Aklı:
<http://www.tarihakli.com/bismarckin-ittifaklar-sistemi/> adresinden alınmıştır.
- Karaman, F. (2018, Mart 19). *Schleswig Sorunu ve Almanya-Danimarka Savaşı*. Tarih Aklı: <http://www.tarihakli.com/ikinci-schleswig-savasi/> adresinden alınmıştır.
- Keskin, F. (2018). Hitler Döneminde Almanya. İçinde B. Oran (Ed.), *Türk Dış Politikası Cilt 1*. İletişim Yayınları.
- Natter, W. (2003). Geopolitics in Germany, 1919–45. K. M. John Agnew içinde, *A companion to Political Geography* (s. 187-203). Blackwell Publishing.
<https://doi.org/10.1002/9780470998946.ch13> adresinden alınmıştır.
- New World Encyclopedia. (2008, Nisan 3). *Austro-Prussian War*. New World Encyclopedia: https://www.newworldencyclopedia.org/entry/Austro-Prussian_War adresinden alınmıştır.
- Ostrovsky, M. *The Idea of Eurasia*. Mart 11, 2020 tarihinde CiteSeerX:
<http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.470.9077&rep=rep1&type=pdf> adresinden alınmıştır.
- Ploeckl, F. (2009, Mayıs 8). *The Zollverein and the formation of a Customs Union*. Mart 14, 2020 tarihinde SemanticScholar:
<https://pdfs.semanticscholar.org/e571/f590f1824448bb59ffd44d27d60e10491064.pdf> adresinden alınmıştır.
- Stadler, L., Puscas, I., & Al-Rodhan, N. (2014, Kasım 5). *The Geopolitics of Europe: 1815-2015*. Zürich Federal Teknoloji Enstitüsü:

<http://www.css.ethz.ch/en/services/digital-library/articles/article.html/185102/pdf> adresinden alınmıştır.

Sümer, G. (2010). Stratejik İşbirliği ve Stratejik Ortaklık Kavramlarına Karşılaştırmalı Bir Bakış. *Ege Akademik Bakış*, 671-698.

Taban, M. H. (2013). Klasik ve Eleştirel Jeopolitiğin Karşılaştırılması ve "Stratejik Derinliğin" Bu Bağlamda İncelenmesi. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21-31.

Tezkan , Y., & Taşar, M. M. (2002). *Dünden Bugüne Jeopolitik*. İstanbul: Ülke Kitapları.

Ulaş, B. (2011). *Jeopolitik: Türkiye'nin millî güvenliği ve Avrupa Birliği üyelik süreci*. İstanbul: Başlık Yayın Grubu.

Weigert, H. W. (1942). *German Geopolitics*. Madras: Madras Yayıncılık. <https://dspace.gipe.ac.in/xmlui/bitstream/handle/10973/34260/GIPE-028948.pdf?sequence=3&isAllowed=y> adresinden alınmıştır.

EXTENDED SUMMARY

German Geopolitics from Bismarck's Era to World War 2: Comparison of Haushofer and Hitler

Introduction

In order to better analyze the geopolitic ideas of Karl Haushofer and Adolf Hitler, we have to look at Germany's history and understand the German nationalism. The nationalist idea that impressed Haushofer was the nationalism of Bismarck, his dream of unified Germany and the policies he performed in order to achieve that dream. Therefore, understanding the geopolitics of Haushofer requires us to look at Bismarck, his accomplishments and his geopolitical policies.

Bismarck and Unification of German Empire

German states at the start of 1800's were not unified. They existed as small states different from each other. The first step towards unification was the establishment of German Custom Union led by Prussia. German Custom Union spread to most German nations and created an economic zone where trade was easier to make (Boyd, 2014, s. 81). This creation of economic sphere was the first step in the unification of German people (Ploeckl, 2009, s. 2). In 1848 German states were made up of Prussia, Austria and many small German states. In the beginning these states were against the unification of German nations due to the fear of losing their sovereignty (History Hit, 2018). The unification of German states would be done by Otto von Bismarck 40 years after the German Custom Union. Bismarck's fear was that Russia and France would get the better of these disorganized German nations and the only way to prevent this was to unify Germans under Prussian rule. In 1861 when Otto von Bismarck was elected as prime minister, he could finally start his campaign of unifying Germans under Prussian leadership (Baranowski, 2011, s. 10). In Bismarck's idea he would be the chancellor of the newly created empire while Prussian king Wilhelm would be the emperor (Baranowski, 2011, s. 14).

In 1862 Bismarck made his famous speech by saying that the current problems could only be solved by "blood and iron" (Bismarck, 1862). This speech was the signal from Bismarck that he was going to unify Germany by war and any other means necessary. With this determination, Bismarck made his first move onto Denmark in 1864 (Karaman, Schleswig Sorunu ve Almanya-Danimarka Savaşı, 2018). After the Prussian victory in 1864 it was time to expand their authority on German states in order to achieve

unification. Austria was the biggest rival of Prussia on the way of unification as Austria was the other powerful German nation which existed at the time. For this reason Bismarck prioritized taking Austria under control and a war broke out in 1866 between these two countries. While northern German states sided with Prussia, other German states sided with Austria. This Austro-Prussian war ended up with Prussian victory as both countries signed the Prague Treaty to end the war. This was the decisive war for German states and for their destiny. Prussia forced Austria to stop taking part in the unification of Germany as Austria was banned from taking part in German politics. Prussia created the North German Confederation and expanded her authority on German states (New World Encyclopedia, 2008). After Prussia took Austria out of the way of unification, it was time to finally unify Germans. This unification came after the Franco-Prussian war in 1870. Prussia, by gaining victory against France, annexed Alsace and half of Lorraine. Another result of this victory was the crowning of Prussian king Wilhelm at Versailles on 1871 as the emperor of the German Empire (Encyclopædia Britannica, 2019). After 10 years of struggle, starting from 1860 Bismarck had finally realized his dream of unified Germany under Prussian rule.

Unification of German nations was not the end of Bismarck's plans. The second phase in his plans was to make sure Empire was secure from any threats. In order to create this safe place Bismarck focused on three issues. The first one was making sure France was isolated; the second issue was not getting into war with Russia or Austria in the Balkans. The third one was to create a system of alliances where Prussia would be strong but not dominant. This third issue was for maintaining the power balances in Europe (Stadler, Puscas, & Al-Rodhan, 2014).

Karl Haushofer's Geopolitic Ideas

After Bismarck's retirement in 1890 and World War 1, both German Empire and power balances in Europe were crippled (Schulze, 1987'den aktaran Doğan, 2011, s. 3). Germany was put under great restraints with the Versailles Treaty. Haushofer just like Hitler was a soldier in the German army in World War 1. Both of them saw Bismarck and his policies and because of this reason, Versailles Treaty was seen as both shameful and disgraceful by both Haushofer and Hitler (Gearoid o Tuathail, 2003, s. 20). After the war Haushofer's main focus was studying and working on geopolitics. Haushofer established "Journal of Geopolitics" in 1924 (Gearoid o Tuathail, 2003, s. 20).

The main ideas of Haushofer on geopolitics can be divided into 5 categories as Organic State, Lebensraum, Autarchy, Borders and Pan-

regions. Organic State meant that states were just like living organisms. Haushofer was against the idea that states were artificially created, he insisted that states evolved through time with language, culture etc. States are born, develop and live. Because a state was similar to living organisms it also needed a place to live. This living space was called Lebensraum. Lebensraum was the political sphere which the state needed to live in. This living space would not only mean the land but also rivers, humans, etc. It simply meant every resource that exists on the land or under the land (Ulaş, 2011, s. 49). According to Haushofer a state in his development period could conquer new living spaces to gather new resources. These resources were needed for the state to protect its independence from foreign powers, which creates the third idea of Haushofer, Autarchy. According to Haushofer the state had to be self-sufficient in order to be fully independent from any foreign interference. Otherwise if a state had to satisfy its need of resources from other nations it would be a weakness as it would make the state rely on others for its own well-being. To achieve this self-sufficiency, the state could expand his lebensraum (living space) to conquer new resources (Ulaş, 2011, s. 49). This brings us to 4th idea of Haushofer, borders. For Haushofer, borders were not historically or geographically decided, unchangeable things. Borders could easily change according to needs of the states. If a state needed a living space for its people or if it needed resources to be self-sufficient then it was only natural for a state to expand its borders by invading other places (Ulaş, 2011, s. 49-50). The last idea of Haushofer, which is Pan-regions, divided the world into 4 regions and gave control of these regions to one dominant country. This idea left American continent to U.S.A, East Asia to Japan, Central Asia to Russia and West Asia and Africa to Germany (Ostrovsky, s. 15).

Adolf Hitler and Karl Haushofer's Geopolitic Differences

Hitler's ideology was inspired by Haushofer's ideas such as lebensraum and borders. Hitler in *Mein Kampf* says that German people have to find courage to leave their restricted living spaces to conquer new lands for themselves so they won't serve as slaves to other nations (Hitler, Colchester Collection, 1924, s. 656). Also Hitler states that nature does not care about political borders and only the strongest nation can hold the right to live (Hitler, Kavgam, 2016, s. 54). Hitler further claims that Germany has to get rid of the restraints put upon them with the disgraceful Versailles Treaty and reconquer old lands of Germany that were taken away from them (Keskin, 2018, s. 301). While it can be seen from Hitler's ideas that he was affected by Haushofer, there is one major difference between their ideas. While Haushofer's ideas were designed especially for the German nation, these theories can be applied to any state that exists. On the other hand

Hitler put German people and strong national beliefs into the core of his ideas and shaped his geopolitic view around them. Haushofer's main idea was not built upon the supremacy of German people, it was built upon making Germany reach her old power back again by gaining the territories they had lost during World War 1. Haushofer's nationalist ideas shall be seen as the reflection of Bismarck's nationalism, not as a Hitler's fascism.

Conclusion

German national identity can be tracked back to Bismarck and his policies to unify German people under the banner of Prussia. Haushofer and Hitler, who saw Bismarck's policies, were affected by his nationalist self and ideas.

While Hitler was inspired by Haushofer's idea of lebensraum, there was a big difference between the way they put their ideologies together. Haushofer's desire was to make Germany shine like her old days when Bismarck was at the helm of the nation. For this reason Haushofer can be seen as the reflection of Bismarck's nationalist personality. On the other hand Hitler placed the German race at the center of his ideas and wished to create a living space for superior German people. Some people in the past – even nowadays- call Haushofer as the demon of geopolitics or as the teacher of Hitler. These names are not suited to Haushofer due to his difference of ideas from Hitler. Haushofer neither supported Hitler's National Socialist ideology nor joined him in his conquests.